

Senirkent Hıdır Çelebi (Pazar) Camii

A. Şevki DUYMAZ*

ÖZET

Hıdır Çelebi Camii, XVI yüzyılda, Senirkent'e gelip yerleşen Hıdır Çelebi adında bir kişi tarafından, yaptırıldığı ifade edilmektedir. Yapının özgün haliyle ilgili bilgiler yetersizdir.

Günümüzde mevcut olan; kare planlı, tek kubbeli ve fevkani sistemde yer alan camii, 1901 yılında yöre halkı tarafından inşa ettirilmiştir. Camii, XIX.-XX. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi taşra ekolü yansımalarının yöresel anlayışta inşa edilmiş bir yapısı olarak karşımıza çıkar. Dış cephesinde sade bir düzenleme, harim kısmında ise zeminden kubbeye kadar yoğun bir bezeme anlayışı göze çarpar. Bu bezemelerde; barok üslubun etkileri sezilir.

Anahtar Kelimeler: *Senirkent, Hıdır Çelebi (Pazar) Camii, Son Dönem Osmanlı Mimarisi, Barok Süsleme*

Senirkent Hıdır Çelebi (Pazar) Mosque

ABSTRACT

It is expressed that; Hıdır Çelebi Mosque was built by Hıdır Çelebi who came to Senirkent in the XVI century. The information about original form of structure is inadequate.

The mosque that exists today has squared plan, one dom and fevkani system. In 1901, It was built by local people. Mosque, reflects XIX.-XX. Century Ottoman architecture's provincial eclole and local conception. The arrangement of facades is simple. In the part of Harim from bottom to dome, there are intense decorations. From these decorations, baroque style is perceived.

Key Words: *Senirkent, Hıdır Çelebi (Pazar) Mosque, the Last Period of Ottoman Architecture, Baroque Decorations*

1. Senirkent'in Coğrafi Yapısı

Senirkent; Akdeniz ve İç Anadolu bölgesi arasında, göller bölgesinde, Isparta İli'ne bağlı bir ilçedir. Güney doğusunda Eğridir, güneyinde Atabey, batısında Uluborlu, kuzeybatısında Afyon iline bağlı Dinar ve Şuhut ilçeleri ile kuzeydoğusunda Afyon iliyle çevrilidir¹.

İlçe, Eğirdir Gölü'nün Hoyran Gölü adı verilen kuzey kısmının batısında bir vadide, Kapı Dağının (Kocadağ/2447m.) yamacında kurulmuştur. Senirkent'in kuzey ve güneyi dağlarla kuşatılmıştır. Güney kesiminde 2.799 m. yüksekliğinde Gelincik

* Yrd.Doç.Dr., S.D.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, Isparta.
E-mail: sevki duyuz@jef.sdu.edu.tr

¹ Isparta Valiliği, Isparta 2003, Ankara, s.510.

Tepesi/Barla Dağı, kuzey kesiminde de Karakuş Dağları bulunmaktadır². İlçenin iç kesiminde Senirkent ve Gençali Ovası bulunmaktadır. Uluborlu ilçesinden başlayan Pupa Çayı, Senirkent Ovası'nı ortasından geçerek Hoyran Gölü'ne dökülür. İl merkezine 76 km. uzaklıktaki ilçenin denizden yüksekliği 1.010 m.dir³.

2. Tarihçe

2.1. İlkçağdan Ortaçağa Senirkent

Senirkent ve çevresinin coğrafi yapısının getirdiği bir takım avantajlar nedeniyle tarihi geçmiş olduğu eskidir⁴. İlk yerleşim izlerine, Yassıören Höyük (Yassıören), Güreme Höyük (Ortayazı), Garip Höyük (Garip), Tohumkesen Höyük (Büyükkabaca), Aralık Höyük (Büyükkabaca), Gençali Höyük (Gençali)'de rastlanır. Höyüklerde ortaya çıkan çanak-çömlek, maden gibi arkeolojik veriler yaklaşık M.Ö. 3000–1200 yıllara tarihlendirilmektedir⁵. Bölgede, ilkçağlardan itibaren, Hitit, Frig, Lidya, Pers, Helenistik, Roma, Bizans yerleşimi ve hâkimiyeti söz konusudur. Bu dönemlere ait yerleşim birimleri; Tymandos (Yassıören)⁶, Mandas Kırultarlı (Değirmenkırı/Kirazlık), Alcibar/Harmala adlarıyla bilinmektedir⁷.

Kente en yakın antik yerleşim birimi, Gömüler mevkiindeki Plinistra'dır. Bu kentin kalıntıları üzerinde, Bizans Dönemine ait Çanlı Kilise'nin izleri yer alır⁸.

2.2. İlk Türk Yerleşmesinden Günümüze Senirkent

VII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yapılan İslam akınlarının Abbasi döneminde etkinliği gözlenmektedir. Bizans sınır boylarına yerleşen ve gaza anlayışını icra eden Müslümanlar daha sonraki dönemlerde yerleşik hale gelmeye başlamışlardır.

XI. yüzyılda Türklerin Anadolu'yu fethi öncesi, Isparta ve çevresi Bizans yerleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. XII. yüzyıldan itibaren bölgede Türklerin akınları söz konusudur⁹. 1176 Miryakefalon (Karamıkbeli) Savaşından sonra Anadolu'yu kesin olarak yurt edinen Türkler, kalıcı yerleşme siyasetinin doğal bir sonucu olarak baskılarını arttırdılar. Bölgede Bizans'ın etkinliği kırılınca, Sultan II. İzzeddin Kılıç Arslan zamanında Isparta çevresi ele geçirilir¹⁰. 1182'de I. Gıyaseddin Keyhüsrev bölgeye *Melik* olarak tayin edilir¹¹. Isparta merkez ise, 1204–1206 yıllarında III. İzzeddin Kılıçarslan zamanında Türk hâkimiyetine girmiştir¹².

1207 yılında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Antalya'nın fethini gerçekleştirdikten sonra bölge yönetimini Mübarizeddin Ertokuş'a bırakır¹³. Bundan

² *Yurt Ansiklopedisi*, "Isparta", C.5, İstanbul, 1982, s.3506.

³ <http://www.basbanyraklar.com/isparta/senirkent.htm>. Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için M. Özsaıt'ın bölgede yapmış olduğu çalışmalara bakılabilir.

⁵ Isparta Valiliği, *Isparta 2003*, Ankara, s.508.

⁶ Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.172. Ayrıca bkz: W.M.Ramsay, *Anadolu'nun Taribi Coğrafyası*, (Çev.: Mihri Pektaş), İstanbul, 1961, s. 448.

⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, a.g.m., s.3518-3521'de ile bağlı tarih içerisinde yer alır. Ayrıca bkz.: "Senirkent Tarihi", Kemal Turfan (Arkeolog) / 30.06.1994, <http://www.senirkentyuksehis.com/taribi.html> 06.03.2009

⁸ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Senirkent> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

⁹ Osman, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkîye*, İstanbul, 1993, s.171.

¹⁰ İbni, Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (Çev. M. Nuri Gençosman-F. Nafiz Uzluk), Ankara, 1941, s.39.

¹¹ Osman, Turan, *a.g.e.*, s.237.

¹² Osman, Turan, *a.g.e.*, s.265-266.

¹³ Osman, Turan, *a.g.e.*, s.284.

sonra Ertokuş'un Isparta ve çevresinde gerçekleştirdiği faaliyetleri, kent tarihi açısından son derece önemlidir.

1243 Köseadağ Savaşı sonrası Moğol istilasının getirdiği olumsuz etkiler, Isparta ve çevresinde de kendini gösterir. Yönetimdeki otorite boşluğu yeni oluşumları beraberinde getirir ve ülkede kendi otoritesini kuran Beylikler Devri başlar. Moğol istilası sonrası ortaya çıkan otorite boşluğu nedeniyle, Isparta ve çevresinde yer alan Türkmen beyliklerinden olan Hamidoğulları, bölgenin yönetimini ele geçirirler¹⁴. 1301 yıllarında da Senirkent ve çevresi beyliğin yönetimine girer.

Hamidoğulları Beyi Feleküddin Dünder Bey döneminde; önce Uluborlu, arkasından da Eğirdir beylik merkezi yapılmıştır¹⁵. Beylik; kısa sürede, Burdur-Göhlisar, Korkuteli ve Antalya'ya kadar sınırlarını genişletir. Bundan sonra, beylik iki koldan ilerlemeye başlar. Dünder Bey, Eğirdir ve çevresinde Hamidoğullarını, kardeşi Yunus ise Antalya ve çevresinin yönetimini üstlenerek Tekelioğulları Beyliğini başlatır¹⁶. Bundan sonra, Hamidoğulları Beyliği ile Konya ve çevresinde yer alan Karamanoğulları Beyliği arasında, toprak konusunda mücadeleler başlar¹⁷.

XIV. yüzyıl başlarında güçlenen Hamidoğulları, Anadolu'da mevcut birçok beyliğe göre daha etkin bir durumda yer alır. 1314 yılında Anadolu'ya gelen İlhanlı valisi Emir Çoban, Anadolu Beyliklerine İlhanlı egemenliğini kabul ettirmek ister. Bu doğrultuda, bağlılığını bildiren beylerden biri de Dünder Bey'dir. 1324 yılında bölge valisi olan Temürtaş (Demirtaş), beyliğin üzerine doğru harekete geçince Dünder Bey Antalya'ya gider ve yakalanarak öldürülür¹⁸. Bölgeyi yönetimi altına alan Temürtaş, Antalya'nın yönetimini de Dünder Bey'in yeğeni Mahmud Bey'e bırakır. 1327'de vali Temürtaş'ın, İlhanlı yönetimiyle ilişkileri bozulup Memlükler'e sığınmasıyla, bölgenin idaresi tekrar Hızır Bey'in başkanlığında Hamidoğulları'na geçer¹⁹.

1328 yılında Hızır Beyin ölümü sonrası beylik; yoğun bir siyasi arena içerisinde Necmeddin İshak Bey, Muzafferredin Mustafa Bey, Hüsameddin İlyas Bey, Kemaleddin Hüseyin Beyler tarafından yönetilmiştir²⁰.

Hüseyin Bey; Karamanoğulları'nın beylik üzerindeki tehdidini kaldırmak için Osmanlı Devleti'nden yardım ister. Bu yardım karşılığında da; Yalvaç, Şarkıkaraağaç, Beyşehir, Akşehir ve Seydişehir yörelerini Osmanlılara satar²¹. Aynı zamanda, Kosova Savaşı'nda Osmanlılara yardım amacıyla bir askeri birlikte göndermiştir. 1390 yılında Karamanoğulları'nın üzerine yürüyen Yıldırım Bayezid'in, bu toprakları bütünüyle alması, Isparta ve çevresinin de kesin bir şekilde Osmanlı yönetimine girmesini sağlamıştır. 1391'de de Kemaleddin Hüseyin Bey'in ölmesiyle Hamidoğulları Beyliği sona ermiştir²².

¹⁴ Süleyman Sami Böcüzade, *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, (Çev: Suat Seren), İstanbul, 1983, s.18-29 ve Sait, Kofoğlu, *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara, 2006, s.95-142.

¹⁵ Sait, Demirdal, *Bütünüyle Uluborlu*, Acar Matbaası, İstanbul, 1968, s.46 ve Sait, Kofoğlu, *a.g.e.*, s.143-197.

¹⁶ Behset, Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Isparta, 2002, s.39-40.

¹⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, a.g.m., s.3521.

¹⁸ Feridun, Emecen, "Isparta", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi/19*, İstanbul, 1999, s.195.

¹⁹ Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.65 ve Sait, Kofoğlu, *a.g.e.*, s.197-210.

²⁰ Nermin, Şaman, *Isparta ve Çevresindeki Selçuklu Beylikler Dönemi Yapıları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993, s. 30-32 ve Sait, Kofoğlu, *a.g.e.*, s.210-277.

²¹ Feridun, Emecen, *a.g.m.*, s. 195.

²² Sait, Kofoğlu, *a.g.e.*, s. 257-286 ve Feridun, Emecen, *a.g.m.*, s. 196.

1402 Ankara Savaşı sonrası Anadolu'da yaşanan Fetret Devrinde beyliklerin yeniden canlanmasıyla, bölge tekrar Karamanoğulları Beyliği'nin yönetimine girer. 1415 Çelebi Mehmed döneminde ise Isparta yöresi yeniden Osmanlılara bağlanır. Ancak, daha sonra kısa bir süre tekrar yönetim Karamanoğulları'nın eline geçmiştir. Bu dönemden sonra, özellikle II. Murad devrinde bölge Karamanlı-Osmanlı çekişmesi içerisinde yer alır. Sultan II. Murad; aradaki sorunların giderilmesi ve önceden alınan toprakların geri verilmesiyle Karamanoğlu İbrahim Bey'e, beyliğin başında kalması için izin verir. Bu gelişmelerden sonra, XVI. yüzyıl başlarına değin Isparta ve yöresinde önemli bir siyasal değişim olmaz²³.

Senirkent, Tanzimattan sonra yapılan taşra yönetim reformu sonrası, 1880'de Uluborlu'ya bağlı nahiye olarak belediye teşkilatı kurulmuştur²⁴. Kent, Osmanlı döneminde sınırkent olarak anılıp 16 Haziran 1952'de çıkarılan 5959 sayılı kanunla da ilçe olmuştur²⁵.

2.3. Kentsel Gelişim

İlkçağlardan günümüze yerleşim yeri olarak geçen Senirkent'in kentsel gelişimi büyük ölçüde Osmanlı hâkimiyeti sonrası olmuştur.

Hamidoğulları Beyliğinin kurucularından Hamid Bey aşiretiyle birlikte Isparta-Burdur civarına yerleşerek yeni yerleşim birimleri oluşturur. Afyon-Şuhut'un batısındaki Senir Köyü, Afyon-Sincanlı'ya bağlı Senir (Tınaztepe), Burdur gölünün kuzey doğusundaki Senir kasabası, Isparta'da yer alan Senirce Köyü, Burdur'un Karasenir mahallesi; Antalya'nın Gündoğmuş ilçesindeki Senir köyü gibi yerleşim birimlerinin Hamidoğulları tarafından kurulduğu ifade edilmektedir²⁶. Bu anlayışa bağlı olarak ve 1361 yılında Osmanlı topraklarına katılan Senirkent; 1370 tarihinde Oğuz soyunun Kayı boyundan gelen Türkler tarafından kurulup, Seyh Ahmet Sultan, Elperek ve Turgut Babaların emrinde gelenler, "Senir" gördükleri topraklar üzerine yerleşmişlerdir²⁷. Senir kelimesi; eski Türk dilinde (Göktürkçe'de?) *dağ yamacı, dağın eteği*²⁸ ayrıca *iki dağ arasındaki çıkıntı*²⁹ anlamına gelmektedir.

I. Murad Hüdavendigâr, Karaman Seferi sonrası bölgeyi teftiş ederken kentten geçer. Bu sırada, kendisini karşılayan halk arasında bulunan Şeyh Ahmet Veli'ye; tekke için, küçükbaş hayvan sürüsü ve Işıklar Yeri'ndeki 400 dönüm araziyi vakfedip ferman gönderir³⁰. Sultan Yıldırım Beyazıt döneminde; Senirkent'in doğusunda yer alan Elperek Bölgesine yerleşen Elperek Mustafa Dede'nin kentte inşa ettiği bilinen Orta

²³ Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.64-65 ve Sait, Kofoğlu, *a.g.e.*, s.293-297.

²⁴ Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.511. *Yurt Ansiklopedisi*, a.g.m., s. 3570'de 1886 yılı yer alır.

²⁵ <http://www.senirkentyukselis.com> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

²⁶ Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.509 Ayrıca bkz.: *Yurt Ansiklopedisi*, a.g.m., s. 3534'de 1951'de ilçe olduğu ifade edilmektedir. Süleyman Sami Böcüzade, *a.g.e.*, s.50.

²⁷ "Senirkent Tarihi", Kemal Turfan (Arkeolog) / 30.06.1994.

<http://www.senirkentyukselis.com/tarihi.html> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

²⁸ Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.509, ve <http://www.basbayraktar.com/isparta/senirkent.htm> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

²⁹ <http://ansiklopedi.bilgi.com/Senirkent,-Isparta> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

³⁰ *Türk Ansiklopedisi*, "Senirkent", C. 28, Ankara,1980, s.430.

³¹ M. Sadık Akdemir, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Uluborlu'daki Vakıf Hizmetleri", *Araştırmalar*, Sayı 13, Isparta, 2005, s.126'da; tekkenin, XVI. Yy ve XIX. Yy. sonlarına ait arşiv kayıtlarından vakfiye varlığı söz konusudur.

(Elperekzade) Camiine 170 dönüm tarla, 10 dönüm bağ ve harman yeri vakfedilmiştir³¹. Bu tür faaliyetler sonrasında XIV.-XV. Yüzyılda kentte; Şeyhler Mahallesi, Orta Mahalle, XVI. Yüzyılda da Hıdır Çelebi Dede tarafından günümüzde Pazar ve Hıdır Çelebi adıyla anılan mahalleler kurulmuştur. Aynı isimle anılan camide bu dönemde inşa ettirilmiştir. XVI. yüzyıl ortalarında, Turgut Dede isimli kişi tarafından, Turgutlar mahallesi kurulmasıyla kentin çekirdeğini oluşturan mahalleler ortaya çıkmıştır³². Bu durum kentin gelişiminde, önemli kişilere bağlı olarak ortaya çıkan yapılaşmanın da etken rol oynadığını göstermektedir³³.

1901 Konya Vilayet Salnamesine göre; Senirkent'te, 1 hükümet dairesi, 13 cami ve mescit, 3 tekke, 7 medrese, 16 mektep, 1776 hane, 55 dükkân ve mağaza, 290 halı vesaire tezgâhı, 2 fırın, 9 değirmen, 3 kahvehane mevcuttur³⁴.

Günümüzde, adı geçen mahallelerin büyüme ve gelişmesiyle mahalle sayısı artmıştır. Bu mahalleler; Büyükçeşme, Cumhuriyet, Hamidiye, Hıdır Çelebi, Kıbrıs, Orta, Pazar, Süleyman Demirel, Taşmescit, Yayla, Yeni, İstiklal, Zafer ve Şehler adıyla bilinmektedir. Ayrıca, kente bağlı, 3 belde ve 5 köy bulunmaktadır. Kent, bu yerleşim birimleriyle gelişimini doğu-batı aksında devam ettirmektedir³⁵.

2.4.Nüfus ve Ekonomik Yapı

Kentteki nüfus sayımıyla ilgili veriler XX. yüzyıla birlikte başlar³⁶. 1901 Konya Vilayet Salnamesine göre; Hamidabad Sancağı, Uluborlu Kazasına bağlı Senirkent Kazası, 5430 çevresiyle birlikte 9691 kişi olup tamamı Müslüman olarak verilmiştir. 1927 yılında 5835³⁷, 1940 yılında 12433, 1965 yılında 17239, 1980 yılında 17822, 2000 yılında 25828 olmuştur. Günümüzde ise toplam nüfus; ilçe merkezi 5524 ve ilçe nüfusu toplam 12989 dur³⁸.

XX. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik anlamda kentin; kurulan kooperatif ve birlikleri gelişime katkıda bulunur. Dokumacılık önem kazanır. Ancak, 1950'lerden sonra gerileyince ekonomi ve nüfus gelişimi olumsuz yönde etkilenir³⁹. Meyvecilik hızla gelişerek günümüzde önemli bir sektör halini alır⁴⁰.

³¹ M. Sadık Akdemir, a.g.m., s. 120'de; yapı, Elberkezâde Camii adıyla XIX. yy arşiv kayıtlarında yer aldığını öğreniyoruz.

³² "Senirkent Tarihi", Kemal Turfan (Arkeolog) / 30.06.1994.

<http://www.senirkentyukselis.com/taribi.html> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

³³ Zeki Ankan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988, s.136'da Mahmu Veled-i Ahi Ali Zaviyesi örneği yer alır.

³⁴ "Senirkent Tarihi", Kemal Turfan (Arkeolog) / 30.06.1994.

<http://www.senirkentyukselis.com/taribi.html> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

³⁵ http://www.yerelnet.org.tr/iller/ilce.php?il_adi=ISPARTA&ilce_adi=SENIRKENT

Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

³⁶ *Yurt Ansiklopedisi*, a.g.m., s.3513-3516 ve 3523-3524'de ayrıntılı biçimde yer almaktadır. Ayrıca, XVI. Yy. ait kayıtlar; Zeki Ankan, *a.g.e.*, 71'de yer alır.

³⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Senirkent> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

³⁸ *TÜİK Genel Nüfus Sayımları/Ankara*

³⁹ *Türk Ansiklopedisi*, a.g.m., s.431.

⁴⁰ Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.127, 511.

I. HİDİR ÇELEBİ (PAZAR) CAMİİ

1. Yapının Yeri

Yapı; Senirkent ilçe merkezi, Hıdır Çelebi mahallesinde yer almaktadır (Res.1). Kent planlama paftasına göre, 21 ada 2 parselde bulunan yapının mülkiyeti Vakıflara aittir. Yapının kuzeyinde, kamu kurumları ve ticari faaliyet gösteren işyerleri bulunmaktadır. Doğu, batı ve güneyi ise, sivil konutların yer aldığı mahallelerle çevrilidir.

2. Yapının Adı

Yapının adı; mevcut yazılı kaynaklar ve yöre halkıyla yapılan görüşmelerde, *Hıdır Çelebi/Pazar Camii* olarak ifade edilmektedir. Hıdır Çelebi, XVI. Yy. da kente gelerek günümüzde Hıdır Çelebi ve Pazar mahallelerinin bulunduğu civara yerleşen bir kişidir. Hıdır Çelebi'nin burada, üzeri toprak dam ile örtülü bir cami inşa ettirdiği rivayet edilir⁴¹. Böylece yapı; Hıdır Çelebi ve bulunduğu mahalleden dolayı bu ismi alır.

3. Yapıyla İlgili Kaynaklar

Yapıyla ilgili yazılı kaynaklar oldukça azdır. Bunda en büyük etken; yapının orijinal halinden günümüze hiç bir şeyin kalmaması, önceki dönemlerde Senirkent'in, Uluborlu'ya bağlı bir belde halinde yer alması ve mevcut yapının XX. Yy. başlarında yeniden inşa edilip kayıtlarının bulunmaması olarak sayılabilir.

3.1. Birinci El Kaynaklar

3.1.1. Kitabeler

Yapıda yer alan dört kitabe; minare kaidesinde, ana giriş kapısının sağında, minberde ve batı girişteki pandantifte bulunmaktadır.

a) *Minare Kaidesindeki Kitabe:*

Minare kaidesinin yaklaşık 1,5 m. yüksekliğinde ve kuzey cephesinde, 65cmX70cm. boyutlarında, beş satırlık Osmanlı Türkçesi ile oluşan neshi hatla yazılmış kitabe bulunmaktadır⁴² (Res.2).

Trankripsiyonu:

Maşallah

Bunun üstadı Hacı Muhammed ve Ali

Kuburçade Hacı Ali âd Berây-ı ubra kıldı dâr

Kılub bu hayratı icâd Didi ya rabb kul imdâd

Hali Rasih belin bükdi Yazub tam tarihin dökedi

Serfiraz oldu sene çekedi... bad-ı mesud dâd

sene 1268

Tercümesi:

Bunun üstadı (Ustası) Hacı Muhammed ve Ali

Kuburçade Hacı Ali diğer dünyaya bir ev yaptı

Bu hayrı yapıp rab'tan istedi yardım

Halil Rasih yazıp taribini düştü (kitabenin)

Serfiraz oldu (Yücelerek mesud oldu)

Sene 1268

⁴¹ <http://www.senirkentyukselis.com> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

⁴² Yrd. Doç. Dr. Bahattin Yaman tarafından transkribe edilmiştir.

b) Ana Girişin Sağındaki Kitabede:

Latince; *Hıdır Çelebi Pazar Camii 1317–1901* ibaresi yer almaktadır.

c) Minberdeki Kitabede:

Mermer malzemeden yapılan minberin muhtemelen ustasının ve yapım tarihinin düşünüldüğü kitabesidir. Kitabede; Arapça, *Sahibül bayrat Babışızade Mustafa 1335 m.* yazılıdır.

d) Batı Giriş, Pandandifteki Kitabede:

Aslında bu kitabeden çok sanatçı adının yer aldığı bir yazıdır. Madalyon içerisinde; Arapça *Hüseyn* ibaresiyle birlikte *Mehmed Nuri 1941* ifadesi yer almaktadır⁴³.

3.1.2. Vakfiye

Yapıyla ilgili araştırmalarda şu ana kadar bir vakfiyesine ve Tapu Tahrir Defterlerinde kaydına rastlanmamıştır. Ancak, Uluborlu'da Osmanlı Dönemi vakıf kayıtlarıyla ilgili bir çalışmada, 1720 tarihlerine ait arşiv belgesine göre; Pazar Çeşmesi yakınlarında *Kara Musa* isimli bir hayırseverin yaptırdığı bir mescitten söz edilmesi, bu yapıyla ilişkisinin olabileceğini düşündürmektedir⁴⁴. Ayrıca, mahalle sakinleriyle yapılan görüşmelerde son yıllara kadar caminin batı, kuzeybatı yönünde böyle bir çeşmenin varlığından söz edilmektedir. Muhtemelen bu çeşme; halen yapı kuzey girişinde, dükkânlar arasında yer alan çeşme izi olmalıdır. Günümüzde, camiye gelir getirmesi amacıyla bazı dükkânlar kiraya verilmiştir.

4. Yapım Tarihi, Bani ve Ustası

Yapının geçmiş dönemlere ait net bilgileri olmadığından dolayı, mevcut kaynaklara ve yapının bugünkü özgün haline bakılarak XX. Yy. başlarına tarihlendirebiliriz. Yapı, 1317 H./ 1900-1901M. tarihinde Başyığıt Süleyman Efendi önderliğinde ve halkın yardımlarıyla inşa edilmiştir⁴⁵. Usta adı olarak kayıtlarda; taş ustası *Artin*, yapı ustası olarak ta *Mıdırğıç Usta* adı geçmektedir⁴⁶.

5. Yapının Geçirdiği Değişiklikler ve Onarımlar

Yapı, eldeki mevcut bilgi ve kitabelere göre; XVI. yüzyılda toprak damlı olarak inşası rivayet edilip⁴⁷ 1720 yılında da *Kara Musa* isimli bir şahsın mescit olarak yeniden düzenlediği ifade edilmektedir. Ancak sözü edilen bu mescidin bu yapıyla olan ilişkisi kesin değildir⁴⁸. Minare; üzerinde yer alan kitabeye göre, 1851 yılında yapılmıştır. 1893 yılında yapının, üzeri dam örtülü halinden kubbeli olarak yeniden inşası düşünüldüğü ifade edilir⁴⁹.

⁴³ Mehmet Nuri Altıntabak (1878–1954), Ispartalıdır. Mehmet Nuri; 1932 yılında Uluborlu Alâeddin Cami Harim kısmındaki süslemeleri de yenilemiştir. Bkz.: Isparta Valiliği, *a.g.e.*, s.196.

⁴⁴ M. Sadık Akdemir, a.g.m., s. 120. Ayrıca, Zeki Arıkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988 adlı eserde yapıyla ilgili bir kayda rastlanmamıştır.

⁴⁵ <http://www.senirkentyukselis.com>. Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

⁴⁶ Senirkent İlçe Müftülüğünde yer alan yapıyla ilgili kayıta bu isimler yer almaktadır. Ayrıca, *Mıdırğıç* isminde bir telafuz hatası olduğu kanaatindeyiz aslı *Mıdırğıç* olmalıdır. Yapının başlangıcından sonuna kadar Senirkentli Tortopzade Hamdi Tortop'un çırak olarak çalıştığı da yer almaktadır.

⁴⁷ <http://www.senirkentyukselis.com>. Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

⁴⁸ M. Sadık Akdemir, a.g.m., s. 120.

⁴⁹ Senirkent İlçe Müftülüğünde, yapıyla ilgili kayıta yer alan bilgidir.

1901 yılında Hıdır Çelebi Camii, günümüzdeki haliyle yeniden inşa edilmiştir⁵⁰. 1916–1917 yılında minberi, 1941 yılında da süslemelerinin yenilendiğini görmekteyiz. 1993 yılında ise Vakıflar tarafından onarım görmüştür.

Yapının, ilk inşa dönemlerinden XIX. yüzyıla kadar geçen evresi hakkındaki bilgiler net olmayıp rivayetten öteye gitmemektedir. Bu dönem sonrası bilgiler ise yetersiz kalmaktadır. Yapıyla ilgili olarak yapılan her türlü müdahale büyük ölçüde eşraf ve halk tarafından gerçekleştirildiği gözlenir. Bu durum; yapının yeni ve yıpranmamış olması ile ilçenin kültürel yapısıyla alakalı bir anlayış olarak değerlendirilebilir.

6. Dış Mekân

6.1. Kuzey Cephe

Yapının planlanması ve oluşumunda yer alan en önemli etken, arazinin topografik durumudur. Yapı, güneye doğru yükselen meyilli bir arazi yapısına sahip olmasından dolayı, kuzey cephede fevkanî bir tarz ortaya çıkmıştır. Kuzeyde yer alan, ana giriş ve avlu boyunca; camiye gelir getirmek amacıyla yapılmış dükkânlar yer almaktadır. Kuzey cephenin batı kısmında ve iki dükkân arasında eski bir çeşme izi yer alıp muhtemelen *Pazar Çeşmesi* olarak adlandırılan çeşme bu olmalıdır.

Kuzey cephede, yaklaşık 4m. kot farkıyla ana giriş kapısı yer alır. Bu cephede; ana giriş kapısının üzerinde, sağında ve solunda basık kemerli pencereler mevcuttur. Ana girişin üstünde yer alan yuvarlak kemerli açıklığın üstünde boş bırakılmış kitabelik yer alır.

a) Minare:

Kuzey cephede, ana girişin hemen sağında yer alır. Minare; kitabesi, yapım tekniği, malzeme ve ana yapıyla olan bağlantı hususlarından dolayı, camiden önce inşa edildiği görülür. Kare kaidenin doğusunda, minare girişi yer alır. Minare; kesme taş malzeme ve tuğladan inşa edilmiştir. Kaide kısmı; üçgen toplamayla oluşturulan pabuç kısmı, üzeri sıvanmış tuğla ve taş malzemedan gövde kısmı, taş malzemedan süslü bir biçimde oluşturulmuş şerefe korkuluklarıyla şerefe kısmı ile bunun üzerinde yer alan petek, külâh ve alemden oluşmaktadır. Şerefe altında, gövde kısmının bitiminde turkuaz renkte karolar yer alır. Çini plaka olarak değerlendirebileceğimiz bu karoların; bu yapı için mi, yoksa başka bir yapı için tasarlanıp daha sonra bu yapıda kullanıldığı hakkında bilgiler net değildir. Üzerinde yazı şeklini andıran çini plakalar derleme şeklinde yer almaktadır.

6.2. Doğu Cephe

Kuzey cepheden sonradan düzenlenmiş bir girişle dükkânların arasından doğuda yer alan avluya geçilmektedir. Avlu, arazinin durumundan dolayı, dikdörtgen bir tarzda ve ana yapıya oranla daha büyük şekilde yer alır. Avluya doğu ve kuzeyden girilir.

Cephede, üç pencere açıklığı mevcut olup giriş kapısı, yuvarlak diğer kısımlar ise basık kemerlidir. Ayrıca, cepheyi hareketlendirme amacına yönelik olarak, başlıklı sütun şeklinde oluşturulmuş dört tane plaster mevcuttur.

⁵⁰ <http://www.senirkenttyukselis.com>. Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

6.3. Güney Cephe

Üç pencere açıklığı mevcut olup ortadaki yuvarlak yanlardaki basık kemerlidir. Pencere boyutları diğer cephelere göre daha küçüktür. Bu cephede de, başlıklı sütun şeklinde oluşturulmuş dört tane plaster mevcuttur.

6.4. Batı Cephe

Üç pencere açıklığı yer alıp orta giriş kısmındaki yuvarlak yanlar ise basık kemerlidir. Sol tarafta bulunan pencereye, sonradan açılmış ve merdivenle çıkılan bir giriş daha bulunmaktadır.

6.5. Üst Örtü

Kare mekân ve yüksekçe bir sekizgen kasnak üzerinde, üstü kurşun kaplamalı kubbe ve alem yer alır. Sekizgen kasnağın her bir yüzünde şebekeli pencereler bulunmaktadır.

7. Harim Bölümü

Yapı planlama açısından; dikdörtgen bir avlunun, batı kısmında yer alan, son cemaat yeri bulunmayan, kare mekânlı (planlı) ve tek kubbeli camiidir (Res.3). Kare ana mekânın üzerinde; yüksek, sekizgen bir kasnak üzerine, sivri tromplara oturan (yaklaşık sivri tromp ve tromplar arasında şekillenen pandantifle) bir kubbe yer almaktadır.

Ana ibadet mekânı olarak yer alan harime, üç yönden dört girişle ulaşılır. Bunlar; kuzey ana giriş, doğu giriş, batı ve bu yönde sonradan açılmış kadınlar mahfili girişidir. Kuzey ana ve kadınlar mahfili girişi kullanılıp diğer girişler kapalı tutulmaktadır. Pencere sistemi; giriş bölümleri de dâhil olmak üzere her yönde üç tane yer almaktadır.

Kare planlı harim, kubbe üst örtüsüyle geniş bir mekân anlayışı ortaya koymaktadır (Res.4). Harimde, merkezi kubbe ve dört yönde eksedra olarak tabir edilen yarım kubbeler yer almaktadır. Kubbeye geçiş sistemi, pandantiflerle sağlanıyor gibi görülse de, kubbe kasnak üzerine oturmaktadır. Bu durumu, dış cephelerden daha iyi izlemektediriz. Bu da, pandantiflerin tam bir geçiş unsuru olmadığını gösterir.

Harimde yer alan iç cephelerin tasarımında; dış cephede izlediğimiz gömme sütun tarzındaki plastırlar, sahte yarım kubbeleri taşıyıcı vaziyette bir görünüm arz eder. Bu durum, iç mekânda; merkezi kubbeli, sekiz destekli yapı anlayışını ortaya koyma girişimleridir.

7.1. Mahfil

Harimim kuzey giriş yönünde; kadınlar ve müezzin mahfili ile sonradan oluşturulmuş kare formda ayaklılık kısmı yer almaktadır. Kadınlar mahfili olarak düzenlenen birime geçiş; girişin hemen sağından ve dış cephe batı kısımdan bir girişle sağlanıp ahşap döner bir merdivenle sağlanır. Mahfil kısmını, ahşap ayaklar taşımaktadır (Res.5). Kadınlar mahfilinin alt kısmı, son cemaat yeri ve müezzin mahfili olarak düzenlenmiştir.

7.2. Mihrap

Kıble yönünde yer alan mihrap; kuşatma şeridi, bezeme şeridi ve niş kısmından olmak üzere üç bölüm halinde yer almaktadır. Kuşatma şeridi, yıldız başlıklı sütun şeklinde ve mihrabın en üst kısmı ise silmelerle oluşturulmuştur. Sütun gövdesinde, birbirini takip eden bitkisel bezeme yer alır. Bezeme şeridi ve alınlık kısmında, celi sülüs hatla

yazılmış Kur'an'dan alınan ibareler yer alır. Mihrap nişi ise; içbükey dairesel, sütunçelerin taşıdığı sivri kemer formu şeklinde oluşturulmuştur. Mihrap nişi içerisinde de; perde ve sarkan kandil ile yıldız motifi şeklinde oluşturulmuş kompozisyon bulunmaktadır. Sivri kemerin bulunduğu yay kısmında barok tarzda bitkisel, köşeliklerde ise gül motifi yer alır.

7.3. Minber

Klasik minber anlayışında sade bir şekilde düzenlenmiştir. Mihrabın hemen sağında yer alıp yapı ölçeğinde mihrap gibi belli oranlaması vardır. Minber, mermer malzemeden olup yapım kitabesi bulunmaktadır. Kitabede; *Sabibül hayrat Bahşişzade Mustafa 1335 m* yazılıdır. Minberin, Bahşişzade Mustafa tarafından H.1335 Muharrem ayında M.1916 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Minberin giriş alınlığında, celi sülüs hatla *Kelime-i Tevhid* yazılıdır.

8. Malzeme ve Teknik

Yapının iç ve dış mekânında, izlenebilen görünümüne bakılarak yöresel köfeki taşı kullanıldığı gözlenmektedir. Bu taşlar, ilçeye bağlı Büyükkabaca Kasabası ile Başköy arasında yer alan taş ocaklarından getirildiği ifade edilmektedir⁵¹. Düzgün kesme taşla oluşturulan yapının inşa örgüsü, düzgün ve derz izleri kalındır. Yapıda devşirme malzeme izne rastlanmamıştır.

Minarenin gövde kısmı, sıvalı olup tuğla malzeme ile yapılmıştır. Mahfilde ahşap, minberde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kubbe, kubbe kasnağı, alem ve pencere şebekelerinde madeni malzeme kullanılmıştır.

9. Süsleme

9.1. İç Mekân Süsleme

Büyük ölçüde bitkisel ve yazı süsleme yer alır. Kubbe göbeğinden zemine kadar inen süslemeler, yapı iç mekân oluşumuna göre meydana getirilmiş bezemelerdir. Bu süslemeler; panolar halinde, dairesel bordür gibi varyasyonlarla tamamı sıva üzerine kalıp halde oluşturulmuş baskı tekniği kullanılarak yapılmıştır.

Yazı süslemeleri; merkezi kubbe pandantifleri, eksedralar ve duvar yüzeylerinde yer almaktadır. Yazılar genellikle, madalyon ve kartuş içerisinde celi sülüs hatla yazılmıştır (Res.23). Yazılarda hâkim unsur, *Allah, Muhammed, Cibâryâr-i Güzîn, Hasan, Hüseyin* ve *Sahabe* isimleriyle Kur'an'dan alınan ibarelerdir. Bu yazılardan, batı giriş pandantifi üzerinde madalyon içinde *Hüseyin* yazısının ortasında *Mehmed Nuri 1941* ifadesi yer almaktadır. Bu, hattat ismi ve yazım tarihidir. Ayrıca, Uluborlu Alâeddin Camiinde de bu hattatın ismi, yine aynı şekilde *Hüseyin* yazısının ortasında geçmektedir. Mehmed Nuri, bu dönemin bölgede çalışan bir hat sanatçısıdır.

Harim kısmında; zeminden, örtü kısmına kadar büyük ölçüde mimari elemanların formuna göre oluşturulmuş bitkisel bezemeler yer almaktadır. Bu bezemeler, ya kartuş içerisinde ya dairesel formda oluşturularak sıva yüzeyinde baskı kalıp tekniğiyle yer alır. Bezemeler, stilize ve barok tarz bir yaklaşım sergilerler.

⁵¹ Senirkent İlçe Müftülüğünde yer alan yapıyla ilgili kayıt.

Mihrapta; niş kısmında, perde kompozisyonu ve ortasında sarkan bir kandil motifi ile üst kısımda yıldız motifi yer almaktadır. Sivri kemer yüzeyi barok tarzda akantus yapraklı bitkisel ve kemer köşeliğinde gül motifi yer almaktadır. Ortada yer alan bezeme şeridinde *Ayete'l- Kürsi* yazılıdır. Dışta yer alan bezeme şeridinde, alçıyla oluşturulmuş korint başlıklı ve üzeri yaldızlanmış sütun formu yer almaktadır. Mihrapta yer alan bezemeler, XIX. yy Osmanlı camilerine batılılaşma etkisiyle gelen Barok tarz özelliklerin yansıması olarak ifade edilebilir. Ayrıca mihrapta yer alan bezemelerin canlı renklerle boyanmış olması, harim içerisindeki diğer süslemelere göre daha ön planda tutulmasını sağlamıştır. Bütün bezemelerde ise ortak düşünce, bir renk armonisini ortaya koyma anlayışıdır.

Geometrik bezeme, kubbe göbeğinde ve eteğinde görülmektedir.

9.2. Dış Cephe Süsleme

Bütün cephelerde, cepheyi hareketlendirmeye yönelik olarak; girişler ve pencere aralarında, başlıklı sütun tarzında plastırlar bulunur. Kuzey cephede iki başlıklı şekilde yer alıp diğer cephelerde tek başlıklıdır. Sütun başlıklarının hemen üzerinde yer alan saçak kısmı silme biçiminde oluşturulmuştur. Bunların dışında süslemeye yönelik olarak yer alan bariz bir unsura rastlanmaz.

Değerlendirme ve Sonuç

Hıdır Çelebi Camii; kare planlı, tek kubbeli, tek minareli, avlusu bulunan ve arazinin durumuna göre fevkani tarzda oluşturulmuş bir yapıdır. Yapı, ilk bakışta Erken Osmanlı Dönemi mimarisi içerisinde yer alan; son cemaat yeri bulunmayan, kare mekânlı, tek kubbeli yapı tarzındadır.

XX. yy. başlarında inşa edilen Hıdır Çelebi; XVIII. yy sonu XIX. yy başlarında batı etkisiyle Osmanlı döneminde inşa edilmiş yapılarla bir takım benzerlikler taşır.

Kare mekân açısından ve avlunun asimetrikliği bakımından Nur-u Osmaniye, yine kare mekân ve gövdenin yüksekliği aynı zamanda kasnağın ve kubbenin taşıdığı harimin iç duvarlarına bağlı bağımlı ayaklar bakımından da Ayazma ve Hekimoğlu Ali Paşa, yine kare mekân açısından ve kapılara giriş de yüksek merdiven düzeni bakımından Laleli Camileriyle benzerlikler gösterilebilir. Ancak, Hıdır Çelebi Camii'nin, adı geçen yapılardan mimari esinlenme açısından hiçbir şekilde benzerliği söz konusu olamaz. Çünkü başkentte yer alan yapıların bir tasarım süreci içerisinde geçirdiği evrimi söz konusudur. Hıdır Çelebi ve bölgede yer alan camilere baktığımızda böyle bir süreci göremiyoruz.

Yapı, tamamen yöresel anlayışın hâkim olduğu bir düşüncenin ürünüdür. Mimari oluşum ve süslemedeki bir takım benzer yaklaşımlar; coğrafi ve teknik zorunluluk ile kişisel beğenin bir sonucudur.

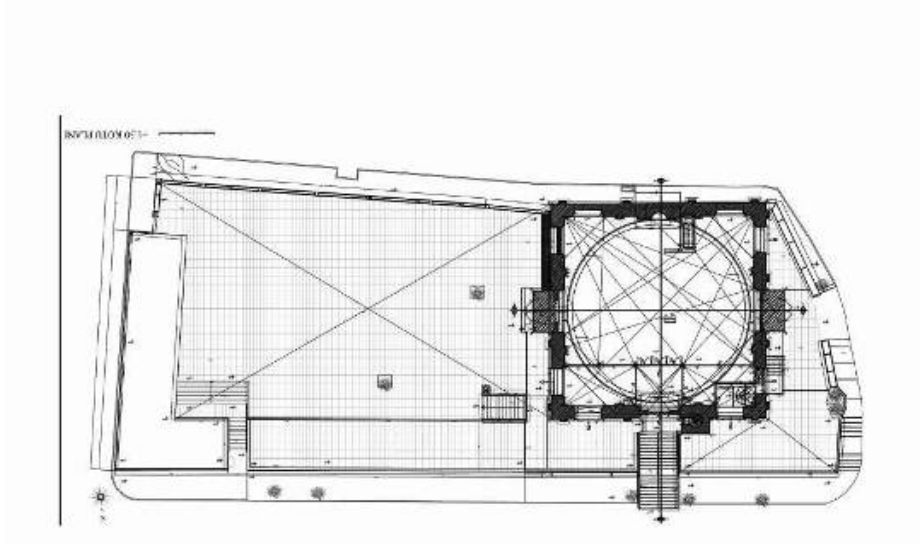
RESİMLER

Res.1: Hıdır Çelebi Camii, Genel Görünüm, Kuzeybatı Cephe

Res.2: Minare, Kitabe

Res.3: Plan (Artlite Mim. 2009)

Res.4: İç Mekân-Harim

Res.5: İç Mekân, Kadınlar Mahfili

KAYNAKÇA

- Belediyeler Yıllığı*. C.3, İller Bankası, Ankara, 1950, s.283–288.
- AKDEMİR, M. Sadık. “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Uluborlu’daki Vakıf Hizmetleri”, *Arayışlar*, Sayı 13, Isparta, 2005, s.109–137.
- ARIKAN, Zeki. *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988.
- BÖCÜZADE Süleyman Sami. *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, (Çev: Suat Seren), İstanbul, 1983.
- DEMİRDAL, Sait. *Bütünüyle Uluborlu*, Acar Matbaası, İstanbul, 1968.
- EMECEN, Feridun. “Isparta”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi / 19*, İstanbul, 1999, s.194–200.
- Isparta Valiliği. *Isparta 2003*, Ankara.
- İBNİ BİBİ. *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (Çev. M. Nuri Gençosman-F. Nafiz Uzluk), Ankara, 1941.
- KARACA, Behset. *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Isparta, 2002.
- KOFOĞLU, Sait. *Hamidoğulları Beyliği*, Ankara, 2006.
- Konya Vilayet Salnamesi*. Konya Vilayet Matbaası, 1317 (1901), s.256–257.
- RAMSAY, W.M. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev.: Mihri Pektaş), İstanbul, 1961.
- Senirkent Tarihi, Tarımsal, Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Eğitim ve Kültür Durumu Sorunları ve Çözüm Yolları Sempozyumu*. Senirkent Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Ankara, 1996.
- ŞAMAN, Nermin. *Isparta ve Çevresindeki Selçuklu Beylikler Dönemi Yapıları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.
- TURAN, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993.
- Türk Ansiklopedisi*. “Senirkent”, C. 28, Ankara, 1980, s.430–431.
- Yurt Ansiklopedisi*. “Isparta”, C.5, İstanbul, 1982, s.3505–3615.
- Kemal Turfan (Arkeolog), “Senirkent Tarihi”, 30.06.1994.
- <http://www.senirkentyukselis.com/tarihi.html> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Senirkent_Isparta Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40
- <http://www.basbayraktar.com/isparta/senirkent.htm> Tarih; 06.03.2009, Saat; 18:40

